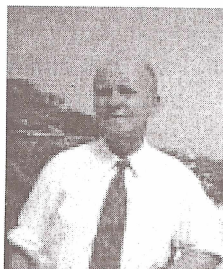

OLEG NIKOLAEVIČ TRUBAČEV

onomastičar

23. X. 1930. – 9. III. 2002.

Ovaj memento pišem s tugom i dužnim poštovanjem velikom ruskom slavistu, istaknutom slavenskom onomastičaru, svom prijatelju i prijatelju hrvatske filologije – Olegu Nikolaeviču Trubačevu.

Topografija njegova života svjedoči o znanstvenoj usmjerenosti njegova djelovanja. Rodio se u ondašnjem Staljingradu 23. X. 1930. Ondje ga je kao dvanaestogodišnjeg dječaka zatekao Drugi rat, teška bombardiranja, potpuno razaranja grada. Uspio je preživjeti s dječaćkim traumama, a onda se s obitelji seli u Dnepropetrovsk, u kojem gradu završava srednju školu i filološki fakultet, i to odio ruskoga jezika i književnosti (1951.–1952.). Iste je godine oputovao u Moskvu i postao aspirantom u Slavističkom institutu Akademije znanosti tadašnjega Sovjetskoga Saveza. U Moskvi je proveo pola stoljeća izuzetno uspješnoga djelovanja. Kandidatom filoloških znanosti postaje 1958. s tezom *"Povijest slavenskih rodbinskih termina i još nekih najstarijih termina društvenoga ustroja"*. Od godine 1960. do smrti bio je članom Ruskoga slavističkoga komiteta. Četvrt stoljeća (1962.–1986.) bio je stariji znanstveni suradnik i obnašao dužnost voditelja Odjela za etimološka i onomastička istraživanja u Akademijinu Institutu ruskoga jezika, gdje je bio urednikom uglednoga časopisa *"Etimologija"* i gdje se već tada, šezdesetih godina, pripremao za životni projekt, *"Etimološki rječnik slavenskih jezika"*. Od tada je stalno član Međunarodnog komiteta za onomastičku znanost. Na njegovim zborovanjima susretali smo se često. Godine 1972. postaje dopisnim članom Akademije znanosti tadašnjega Sovjetskoga Saveza, a dvadeset godina kasnije pravim članom Ruske akademije znanosti.

Svoje glavno djelo, za koje se dugo pripremao – *"Etimološki rječnik slavenskih jezika. Praslavenski leksički fond"* – započeo je tiskati 1974. godine. Od tada, pa do smrti, uporno i ustrajno izlazili su rječnički svesci svake godine. Uspio ih je tiskati do 25. knjige.

Često pozivan, gostovao je na mnogim europskim i američkim sveučilištima, znanstvenim akademijama i jezičnim institutima. Predavao je o etimološkim istraživanjima slavenskih jezika, o pripremama za rad na etimološkom rječniku slavenskih jezika, o leksikografiji jezičnih prežitaka, o praslavenskoj leksikografiji, o semantičkim teorijama u etimološkim rječnicima, o regionalizmima u ruskom leksiku na temelju uvida u praslavenski dijalekatni fond, o teorijama slavenske prapostojbine... Surađivao je i s arheolozima u istraživanju slavenskih prežitaka materijalne i duhovne kulture i održao niz predavanja o jezikoslovlju i slavenskoj etnogenezi, te na temelju najstarijih naziva za rude meritorno raspravljao o slavensko-germanskim jezičnim analogijama i balto-slavenskim vezama. Ispravno je smatrao kako nijedna zemlja ne završava na granicama svojega teritorija, jer se kudikamo dalje prostiru njezini kulturni utjecaji, a ti utjecaji prenose se najčešće (i najbolje) jezikom.

Valjalo bi to upamtiti!

Osamdesetih godina postaje članom Znanstvenoga vijeća za proučavanje ruske kulture pri Ruskoj akademiji znanosti (1987.) i predsjednikom Znanstvenoga vijeća za dovršavanje Ruske enciklopedije. Devedesetih godina obnaša dužnost predsjednika Ruskog nacionalnog slavističkog komiteta, postaje članom Uredništva časopisa *Ruska književnost*, i časopisa *Palaeoslavica*, te glavnim urednikom uglednog jezičnog časopisa *Voprosy jazykoznanija*. Tada pristižu odličja, nagrade, izbori u počasna članstva mnogih društava, kao primjerice Finsko-ugarskoga društva u Helsinkiju, i dodjelivanja zvanja *doctor honoris causa*, kao primjerice na Sveučilištu u Košicama.

Kasnih šezdesetih prvi je put posjetio Zagreb i u tadašnjem Akademijinu Institutu za jezik prebirao građu Skokova rukopisnog *Etimologijskoga rječnika*, pripremajući se za svoj pothvat etimološke obrade praslavenskoga leksičkoga fonda. Drugi je put došao u Zagreb na VIII. međunarodni slavistički kongres 1978. godine. Te veze i prijateljstva, nadasve njegove međunarodne znanstvene afirmacije, nisu nam mogli ostati nezapaženima.

Godine 1980. izabran je, preko Razreda za filološke znanosti HAZU (tada JAZU), dopisnim članom naše Akademije. Na taj izbor bio je osobito ponosan, i to je s ponosom i rado isticao.

Posljednji put u Zagrebu bio je godine 2000. na zasjedanju Međunarodnog slavističkog komiteta. Tada mi je donio posljednjih desetak svezaka svojega *Etimološkoga rječnika*. Zahvaljujuću mu na rastanku, nisam ni u snu slutio da se tada zauvijek opraštamo.

Oleg Nikolaevič Trubačev počeo je zarana svoj znanstveni put i potvrdio se u prvom redu kao etimolog. "*Rodbinski nazivi u Slavena*", kao najstariji leksički sloj iz davnih rodovskih zajednica u prapostojbini, odveo ga je na iskon Slaven-

stva. "Obrtna terminologija" vodila ga je u još dalje veze slavenskih i drugih indoeuropskih naroda, na koje upućuju mnogi termini za gradnju, za oružja i oruđa istoga genetskoga postanja: njemački *Haus*, ruski i hrvatski *hiža*; ruski *tyn* 'palisada, ograda', hrvatski *pretinac* 'pregrada', engleski *town* 'grad' i keltski *dunum*; slavenska *sjekira* [**sěkyra*] pokriva se upravo s fonema na fonem s latinskim *sēcūris* 'bojna sjekira'; slavenski graditeljski nazivak *tesar* 'drvodjelac' i grčki *τέκτων* 'graditelj', od čega *arhitektura*; slavenski *svrdlo* i njemački *Schwert* i engleski *sword* 'mač'; slavenski *cěpъ* i latinsko osobno ime *Scipion* ('palica') i grčki *σκήπτρον* 'skeptar, žezlo'; slavenski *kladivo* 'veliki nož' i latinski *gladius* 'mač'... Uvode nas genetskim slijedom te poklapanjem i razvitkom značenja u duboke veze, od kojih nas dijeli više od dva tisućljeća još prije od našega brojenja.

Te daleke veze očitovale su se osobito u hidronimima kao najstarijim onimima vezanim za nepremjesticke tokove tekućica. S kolegom V. N. Toporovom napisao je godine 1962. knjigu *Lingvistička analiza hidronima Gornjeg Podnjeprovlja*. Bila je to, i ostala do danas, uzorna knjiga koja je sadržavala hidronimnu klasifikaciju formanata, tvorbene tipove s komentarima, opaske o tragovima baltičkih tvorbenih tipova te etimološki rječnik hidronima, i to: a) baltičkih, b) slavenskih i c) ostalih. Uzorno je obrađena etnička i dijalekatna izdiferenciranost hidronimijske građe i podrobna ubikacija hidronimnih tipova na kartama. Taj "autorski dvojac" podrobno je proučio balto-slavenska etnojezična prožimanja, povlačenje i redukciju baltičkoga utjecaja i baltičke prisutnosti u doba slavenskoga širenja na nekoć baltičke prostore s juga prema sjeveru. Tim su raščlambama utvrdili nekadašnje granice rasprostiranja baltičkih plemena s istoka i jugoistoka. Pokazali su da slavenske naseobine u Gornjem Podnjeprovlju nisu autohtone, starosjedilačke, već da su one došle na nekadašnje baltičke prostore, što se vidi na hidronimijskom supstratu, i to na fonetskoj, morfološkoj i tvorbenoj razini, a osobito u leksičkom fondu, koji nalazi svoj djelomični odslik na istočno-baltičkom (a djelomično i na zapadnobaltičkom) teritoriju. Količina baltičkih jezičnih prežitaka navela ih je na zaključak da je Gornje Podnjeprovlje sve do početka drugog milenija po Kristu bilo naseljeno Baltima. Kako o toj davnašnjoj slavenskoj kolonizaciji sva druga vrela šute, Trubačevljeva i Toporovljeva knjiga pružila je dragocjenu građu, vjernu i uvjerljivu interpretaciju.

U knjizi *Названия рек Правобрежной Украины* ("Hidronimi desnog porječja Dnjepra") na originalan način unazadnim alfabetskim poretком hidronima O. N. Trubačev prepoznaje šavove u njihovim strukturnim segmentima, razlučuje i analizira elemente jezičnih struktura te interpretira jezično porijeklo i strukturalni sastav hidronima. I ta knjiga nosi sve značajke Trubačevljeva rada: poznavanje terena, golemu erudiciju, metodološku interpretaciju... Ta je knjiga postala predloškom daljih obrada inače ugledne ukrajinske hidronomastike.

Sinteza autorova bavljenja slavenskom pradomovinom, praslavenskom materijalnom i duhovnom kulturom, davnim slavenskim jezičnim i kulturnim vezama s drugim narodima i prostorima njihova obitavanja izloženi su u knjizi *Etnogeneza i kultura Starih Slavena (lingvistička istraživanja)*. O. N. Trubačev razvrstava problematiku u tri dijela: 1. Slavenska etnogeneza i indoeuropski problem, 2. Slavenska etimologija i praslavenska kultura i 3. Rekonstrukcija prada- vne kulture i slavenska etnogeneza. Knjiga je nabijena podacima, leksikom, toponimima, etimološkim rješenjima, među ostalim i etimologijama mnogih etnonima, od kojih nas je posebno zanimala etimologija etnonima *Hrvati*. Jedna od mnogo-brojnih i jedna od uvjerljivijih!

Najviše je pozornosti izazvala autorova teza o pradomovini Slavena na sred- njem Dunavu. Tom tezom O. N. Trubačev uzbudio je duhove paleoslavista. O knjizi se mnogo pisalo, pa i u nas (primjerice Dunja Brozović Rončević). Auto- rovi su zapažaji lucidni, činjenice potkrijepljene. Njegove ideje nose draž svježih i razložne angažiranosti. Njegovi su radovi uzbudljivo štivo. Već smo spome- nuli kako je Trubačev terenac, piše *de visu*, bilo da obrađuje hidronime pa obilazi poriječja: rijeke, vrela, rukavce, pritoke i utoke, bilo da piše o slavenskoj prapo- stojbini, pa "luta" krajolicima te zamišljene pradomovine. Divio sam mu se zbog toga znanstvenoga pregalaštva, ne sasvim običnoga i naravnoga u ovom komot- nom vremenu automobilskih brzih terenskih obilazaka nalazišta uz koje je moguće projuriti, i još češće "kabinetske" dijalektologije i onomastike.

Rezultati do kojih je O. N. Trubačev došao neće se moći samo olako previd- jeti. On traga za argumentima i oni su mu mjerilo svega. Jednom je zapisao: "*Fakti cementiraju znanost dok su teorije nepostojane, pa nestalne i promjen- ljive. Činjenice se bogate spiralno i u krugu. Teorije možemo arhivirati priz- najujući im prolaznost, mijenu, zastarjelost. Činjenice nije moguće odložiti u arhiv. One su svjedočanstva: postojana i vječna*". Jače i od istine!, dodao bih.

Završiti mi je opet s njegovim "*Etimološkim rječnikom slavenskih jezika. Pra- slavenski leksički fond*". On je doista veleban spomenik slavistici i indoeuropeis- tici, slavenskoj materijalnoj i duhovnoj kulturi na njezinu iskonu.

Rječnik koji ostaje spomen drevnoj slavenskoj kulturi.

Spomenik njemu samomu!

Petar ŠIMUNOVIĆ